

Margus Tamm

Pärnus toimunud mini-konverentsil „Exercices on Adhocracy“ kerkis küsimus: miks on meie meeleavaldused tavaliselt nii igavad? Aastast aastasse marsivad samad inimesed samade loosungite all ja mingit tulemust sel ei ole. Tõepoolest, näiteks G8 tippkohtumisi saatvad massimeeleavaldused on pigem alternatiiv Oktoberfestile kui

tõsiseltvõetav väljakutse kehtivale poliitilis-majanduslikule süsteemile.

Demokraatlikes süsteemides on traditsioonilised poliitmeeleavaldused üsna jõuetud.

Edu oleks neil üksnes siis, kui demonstratsioonist võtaks osa väga suur protsent elanikkonnast, nii et nad lihtsalt massiga kaaluks võimuaparaadi üles. Aga sama hästi võiks demokraatlikus süsteemis sel juhul oodata valimisteni. Väiksemaarvulised aktsioonid aga ei suuda üldiselt ületada huvikünnist. Näiteks pildike Londonist: parlamendi ees oli permanentne telklaager protestiks Tony Blairi välispoliitika vastu. Inimesed telkisid loosungite „BLIAR!“, „BLAIR = CHILDMURDERER“ jne. all. Neid külastas regulaarselt politsei, kes tundis muret, kas neil ikka on piisavalt süüa ja ega neil öösel külm ole. Ühest küljest on see muidugi politsei poolt humaanne, teisest küljest muudab selline käitumine demonstrandid paratamatult ohututeks ullikesteks ning nende töökuulutamine taandub „igaihe vabaduseks omada eriarvamust“. Sõbralik ükskõiksus on jõud, millele enamikul meeleavaldajatest pole midagi vastu panna.

Muidugi pole mitte kõik korralveorganisatsioonid sedavõrd rafineeritud ja enesekindlad – Briti politsei värbamisplakat demonstreerib stoiliselt seisvat politseinikku, kellele punkar näkku sülitab ja tekst pildi all ütleb: „Kui sa suudad seda, siis see töö on sinule.“ Kui Briti politseinik kehastab *cool*'i üleolekut, siis Eestis värvatakse politseitööle paranoiliste *action*-filmi stiilis plakatitega, kus lendavad kopterid ja sibavad maskides eriuksuslased, justkui tõrjutaks meil marslaste invasiooni. Aga üldiselt on ikkagi peamine vastane, millega demonstrandid demokraatlikes riikides kokku puutuvad, ükskõiksus. Kui Gruusia president Saakašvili ajas demonstrandid laiali, olid lääneriigid šokis: mis tal ometi hakkas, kas ta on aru kaotanud? Sest demokraatlikes riikides ei aeta demonstrante

jõuga minema. Demokraatlikes riikides oodatakse, kuni demonstrandid ise koju lähevad.

Ka kõikvõimalikud otseütlemlised, šokeerivad faktid ja radikaalsed üleskutsed on devalveerunud – enamasti ei ütle need tegelikult midagi uut ning sisaldavad sama palju demagoogiat kui turu-, usu- või mis tahes muu fundamentalism, mille vastu need suunatud on (näitena kas või Michael Moore'i tegevus).

Sellistes ergastavalt rasketes tingimustes on 90ndatest alates klassikalisest poliitdemonstratsioonist välja arenenud mitmeid uusi rahvakogunemise vorme. Niisiis, mõned näited ja mõisted:

SMART MOB

Smart mob on küllalt üldine mõiste ja tähistab igasugust ühiselt tegutsevat gruppi, mille liikmed hoiavad omavahel kontakti mobiilside abil. Sellele nähtusele andis nime ja sõnastas kontseptsiooni 2002. aastal uue meedia entusiast ja ajakirja Wired kolumnist Howard Rheingold.

Esimesed *smart mob*'idena kategoriseeritavad rahvakogunemised tekkisid spontaanselt ning said alguse paralleelselt Helsingis ja Tokyos. Mul puuduvad andmed Helsingi kohta, kuid Tokyos oli see seotud sealse *groupie*-kultuuriga: näiteks kui mõnd *celebrity*'t märgati avalikus kohas, saatsid *teenager*'id selle kohta kohe teated laiali meilinglistidesse, ja kui kuulus siis näiteks veerand tundi hiljem restoranist väljus, ootas teda ees juba hulk fänne, kes olid netis leviva info peale otsekohe kohale tormanud.

Kuigi esmapilgul võib tunduda väheolulise muutusena, et rahvahulk on kokku kutsutud ja ühenduses mobiilside kaudu, siis Rheingoldi järgi on tegemist kvalitatiivse hüppega, *The Next Big Thing*'iga. Nimelt annab omavahel virtuaalselt ühenduses olemine rahvakogunemisele enneolematu mobiilsuse ja paindlikkuse. Kui traditsiooniliselt kujutatakse rahvamassi tema liikumises tiheda, inertse ja juhmi stiihiana, mida on seestpoolt praktiliselt võimatu juhtida, kuid mis väljastpoolt vaadates on oma liikumises üsna ettearvatav ja kergesti suunatav või blokeeritav – sisuliselt lambakari –, siis mobiilsidevahendite abil on ka suur, geograafiliselt laiali paiknev inimgrupp võimeline sõnumi peale kiiresti koonduma ning ühiselt tegutsema, infot saab kiirelt levitada kõigi rahvakogunemises osalejateni, vastavalt vajadusele on inimmass võimeline käigu pealt ümber orienteeruma, muutma suunda, valima teisi teid või kohates takistust – näiteks politseiahelikku – ajutiselt hajuma, et siis hiljem, ükshaaval tõkkest läbi imbutunena, uuesti koonduda. Võrgu kaudu ollakse ühendatud ja võimalised eesmärgipäraselt tegutsema ka siis, kui ei olda füüsiliselt koos. Nagu nimetuski ütleb, on *smart mob* võimeline tegutsema intelligentsemalt kui tavaline mob.

Lisamärkusena olgu öeldud, et politseitõketesse takerdumise vältimiseks on olemas ka tehnika, mille kohta öeldakse *snake walk*: kui demonstrantidel on eesmärk jõuda mingisse kindlasse, hästiturvatud punkti, siis marsruudiks sinna valitakse kõrvalteed, muudetakse korduvalt suunda jne. Sel juhul ei jõua politsei küllalt kiiresti reageerida ega oska õigeid tänavaid blokeerida.

FLASH MOB

Flash mob'i puhul ilmub suurem hulk inimesi ootamatult avalikku kohta, teeb midagi ebatavalist ja kaob siis kiirelt.

Asi sai alguse nii, et 2003. aasta mais saatis mees nimega Bill Wasik anonüümselt meiliaadressilt laiali hulga meile teatega, et sellisel kuupäeval ja sellisel kellaajal toimub ühe Manhattani kaupluse ees rahvakogunemine. Nagu ta mõned aastad hiljem ühes intervjuus tunnistas, üksnes küünilise eesmärgiga näha, kas inimesed tulevad kohale ja mis nad siis teevad, kui näevad, et seal midagi ei toimu. Kohale tuli üllatavalt palju inimesi, kaupluse turvatöötajad hakkasid kahtlustama midagi halba, kutsusid politsei ning Wasik andis oma esimese intervjuu. Kuigi aktsiooni otseselt ei toimunud, mõistis Wasik, et midagi selles on, ning asus oma projekti edasi arendama. Juba sama aasta juunis toimus tema eestvedamisel esimene õnnestunud *flash mob*, sihtmärgiks Macy kaubamaja luksuskaupade osakond. Seekord valmistuti ette põhjalikumalt, osalejad ilmusid kohale eri aegadel ja eri suundadest, neil olid eelnevalt valmis mõeldud legendid, juhiks kui turvatöötajad peaksid hakkama huvi tundma, mida nad otsivad, miks nad liiguvad ringi hulgakesi jms. Aktsioon oli lihtne: ühel hetkel alustas kaupluses ca 200 inimest aplausi, plaksutamine kestis 15 sekundit ja seejärel lahkuti, teeseldes bussireisil olevaid turismigruppe.

See ja järgnevad sarnased aktsioonid tekitasid laia meediatähelepanu ning eelkõige kerkis küsimus: „Miks?“. *Flash mob*'i leiutaja Bill Wasik ise kinnitas, et tema eesmärgiks oli „lihtsalt saada nalja“ ning et *flash mob* on tema jaoks sotsiaalne eksperiment, ei muud. Niisugune ülbe manifestist loobumine aga meediat ei rahuldanud, sündmus vajas äraseletamist ning lõpuks Wasik teatas, et oma aktsiooniga ta naeruvääristas hipsterite elustiili. See oli juba enam-vähem söödav vastus ning *flash mob*'i hakati käsitlema poliitilise ning tarbimiskriitilise protestina. Hilisemates sõnavõttudes püüdis Wasik poliitikast küll igati distantseeruda, öeldes, et *flash mob* oli küll sotsiaalkriitiline, kuid eelkõige tavapäraste poliitiliste demonstratsioonide suhtes, mis on tema meelest igavad üritused, kus kantakse tobedaid loosungeid, ning mis on üles ehitatud hierarhiale ja meie-nemad eristusele. Selle asemel oli Wasiku eesmärk tema sõnul lõhkuda argirutiini ning tekitada ühise aktsiooniga kogukonnatunne osalejate vahel, kes muidu üksteist võib-olla ei tundnudki.

Kuigi algselt oli *flash mob* mõeldud a- või antipoliitilisenä, kleepus poliitiline sisu sellele lausa iseenesest külge ja paljud poliitiliste aktivistide grupid võtsid selle tehnika ka kohe oma arsenalis. Kõige markantsem näide on 2004. Hiinas Shanghais toimunud meeleavaldused Jaapani vastu (erimeelsused II maailmasõja mälestamise ümber), mille puhul kahtlustati, et *flash mob*'i tehnikat kasutavad aktsioonid on organiseeritud kohalike võimude poolt.

Vähe sellest, järgmisel aastal esitles Ford koostöös Sonyga nooremale ja trendikamale sihtgrupile mõeldud automudelit, mille avakampaania nimi oli Fusion Flash Concert ning mille käigus korraldati USA-s hulk *flash mob*'i stiilis promo-kontserte. Ise kohal käinud Bill Wasik, *flash mob*'i looja, kellest Fordi korporatsioonis paraku keegi midagi kuulnudki polnud, teatas hiljem ühes raadiointervjuus pettunud häälel, et ta pole pettunud, aga igatahes on Flash Mob nüüd lõplikult surnud ja muutunud täiesti eba-*cool*'iks ja oleks ülim aeg säära-

aktsoonide tegemine lõpetada. Guru sellised sõnad põhjustasid küll mõningast paanikat mobijate foorumites, aga nagu kas või Youtube'ist näha saab, on *flash mob* kasvavalt populaarne.

METROO-PEOD

Nimetus räägib iseenda eest. Eelnevalt valitakse välja mingi konkreetne ühistranspordivahend, enamasti metroorong, lepitakse kokku kuupäevas, kellaaajas ja peatuses ning levitatakse infot meilinglistides, kodulehtedel ja blogides. Kokkulepitud ajal sisenevad peokutse peale kokku tulnud inimesed metroovagunisse ning panevad seal peo püsti. Peale muusika mängimise, tantsimise ja laulmise käib nende pidude juurde tihti ka kingituste jagamine kaasreisijatele või metroovaguni dekoreerimine, vahel on peod temaatilised ning osalejad kannavad kostüüme. Eristatakse tippturni-metroopidusid ja hilisõhtusi metroopidusid, kingituste jagamine käib pigem tippturni juurde, kus sellega väidetavalt püütakse teha rõõmu kaasreisijatele, kes muidu üksnes päevatööst frustreerunult kodu poole loksuks.

Esimesed teadaolevad organiseeritud metroo-peod toimusid 80ndatel New Yorgis, kus see oli seotud tärkava *house-* ja *ecstasy*-kultuuriga.

SILENT DISCO

See on pidu, kus DJ mängib muusikat, mida tantsijad kuulevad üksnes kõrvaklappidest. Asjassepühendamata kõrvaltvaataja näeb sel juhul kummastavat vaatepilti, kus hulka inimesi läbibavad veidrad rütmilised tõmbused, ilma et sel tunduks olevat vähimatki välist põhjust.

Silent disco leiutati 90ndatel ökoaktivistide poolt ja selle leiutamine oli tingitud sügavalt praktilisest vajadusest. Kui taheti korraldada protestiaktsoon kuskil roheluses, näiteks metsatukas, mille asemele kinnisvaraarendajad tahtsid rajada parkla, siis loomulikult oli tarvis kohale saada võimalikult palju protestijaid. Selleks, et inimesed ikka tuleks, oli tarvis pidu. Kuna tavaline pidu oma miljoni megavatise muusikaga oleks häirinud looduse rahu, tuldi ideele kasutada kõrvaklappe. Tegelikult muutis *silent disco* tehnika võimalikuks korraldada klubiüritusi praktiliselt kõikjal avalikus ruumis, ilma et oleks otseselt rikutud avalikku korda. Selles suhtes on *silent disco* tehniline *upgrade* klassikalisele reivikultuurile, mis oligi algselt seotud eelkõige tänavameeleavaldustega.

Mõnedel *silent disco*'del on paralleelselt mänginud mitu eri DJd nii et igal pidutsejatel on olnud võimalik vahetada kanaleid, et valida endale sobiv tantsumuusika.

Silent disco erivariant on nähtus, mis tuntud nimetuse all *mobile clubbing* või ka *iPod mob*. Sellisel juhul puudub üldse keskne muusikaedastaja, inimesed tulevad kokku ja tantsivad koos ühisel tantsupõrandal (enamasti nagu ikka metroojaamades või muudes avalikes kohades), kuid kõik tantsivad omas rütmis omaenda mp3-mängijast tuleva muusika järgi.

Seni suurim *silent disco* toimus 2007. aasta aprillis tipptunnil Londonis Victoria Stationis. Sellel osales umbes 4000 inimest ja pidu kestis umbes 2 tundi, enne kui politsei sellele lõpu tegi. Asjassepühendamata metrookasutajate hinnangud jagunesid tagantjärele enam-vähem pooleks: ühed tundsid õhus enneolematut armastust ja rahuõnnumit, teised jäid oma rongist maha.

Kokkuvõtteks

Kuigi ülaltoodud tehnikaid on kasutatud poliitiliste aktiivgruppide poolt, ei eelda need tingimata poliitilist sisu – *smart mob*'isid kasutatakse enamasti meelelahutusena, näiteks populaarne *zombie-walk*, kus osalejad ilmuvad mõnda avalikku kohta, olles kostümeeritud ja grimeeritud zombideks ning käitudes vastavalt.

Samuti pole mingit sisulist põhjust, miks neid tehnikaid saaks ja võiks kasutada ainult dissidentlikel eesmärkidel – eelpool on näiteid ka sellest, kuidas *flash mob*'i tehnikat on rakendanud oma huvides nii suurriigid kui suurkorporatsioonid. Demonstratsioonitehnikad on üksnes vahendid – sisult ambivalentsed, sõltub nende tähendus sellest, kes ja mis eesmärgil neid kasutab. Aga kindlasti on need tehnikad tõhusad, sest saavad hakkama mitmete probleemidega, mis rahvakogunemisi seni saanud on.

Kontekstis, kus mingi teema muutub avaliku diskussiooni objektiks üksnes läbi meedia, on poliitiliste aktsioonide esmane eesmärk ületada uudiskünnis. Võrreldes tavaliste demonstratsioonidega, nõuavad ülaltoodud aktsioonid selleks oluliselt vähem ressursse – mõttekaaslaste mobiliseerimiseks ei pea üles ehitama organisatsiooni ega omama isegi isiklikku autoriteeti, piisab sõnumite levitamisest mööda meilingliste; mõjuva aktsiooni läbiviimiseks ei pea tingimata tooma tänavatele tuhandeid inimesi, piisab väikesest grupist; samuti on aktsioonid viidud ajaliselt kestuselt miinimumini, *flash mob* võib kesta alla minuti, mis on piisav, et tekitada sündmus, ületada uudiskünnis. Telklaagrite püstitamine tundub selle taustal anakronistliku priiskamisena.

Need aktsioonid väldivad otsesest korrariikumist ja seega pole võimalik osalejaid taandada marodöörideks või äärmuslasteks; politseil on keeruline sekkuda, kuna puudub otsene põhjus. Näiteks našistide inim-pronksujud Tõnismäel (väga kaasaegne taktika iseenesest) – kõigile oli ju üldjoontes selge, et tegemist on vaenuliku provokatsiooniga, kuid Naši aktiviste Eestist välja saates oli

riik ebamugavas situatsioonis, kuna väljasaatmiseks puudus selge juriidiline alus. Seaduskuulekas käitumine võib olla palju häirivam kui korrariikkumine.

Erinevalt tavaarusaamast radikaalsest poliitilisest tegevusest ei panustata selliste aktsioonidega ähvardavale või šokeerivale sõnumile. Aktsioonide vorm on karnevalilik, lausa relvituks tegevalt armas-infantiilne. Siit ka levinud üldnimetus niisuguseid taktikaid kasutavatele poliitilistele rühmitustele:

pink bloc (vastandina militaarselt musta riietatud anarhistidegruppidele, kes pooldavad meetodina otsest korrariikkumist ja ütlevad enda kohta *black bloc*).

Selline „taktikaline pehmus“ on segadusseajav ning muudab kõikvõimalike turvatöötajate, ärritunud tavakodanike jt sekkumise keerulisemaks.

Oluline on, et sellistes aktsioonides on kerge osaleda, need ei eelda ekstreemsust või eelnevat ettevalmistust; osalemiseks ei pea üldiselt kuuluma mingisse organisatsiooni, piisab netis leviva üleskutse peale kohaletulekust. Nagu deklareeris grupp nimega Cacophony Society: „*You may be already a member*“. Või tsiteerides Bill Wasikut: „See võtab üksnes viis või kümme minutit, toimub metroopeatuse lähedal, sa võid sealt peale tööd läbi hüpata“. Kuna need taktikad on kohati lausa nahaalselt nutikad seaduse järgimises, ei sisalda sellistes aktsioonides osalemine osalejatele erilist riski saada arreteeritud või muul viisil represseeritud.

Silmatorkevaimaks omaduseks võrreldes tavapärase poliitmeeleavaldustega on see, et isegi kui tegemist on poliitilise aktsiooniga, puuduvad sel selged poliitilised loosungid ja ühemõtteliselt skandeeritavad sõnumid. Seda saab seletada asjaoluga, et kõik ülalloodud struktuurid püsivad koos võrgu abil, need on risoomsed ning amorfised, pidevalt muutuva koosseisuga. Kuna puudub jäik hierarhiline struktuur, puuduvad ka selged liidrid, kes võiksid esitada autoritaarseid steitmente.

Kokkuvõttes on võib-olla kõige üldistavam järeldus, et selline sotsiaalne-poliitiline instrument, nagu seda on „mässav rahvamass“, areneb samamoodi, nagu me kujutame arenevat igasugust tehnikat – kaasajal on see muutunud ressursisäästlikumaks, intelligentsemaks ning kasutajasõbralikumaks.

